

compartia formats de recollida literària, antologies, recitals i una estètica sensible que buscava capturar la identitat tortosina i ebrenc des de la poesia, però també des de la mirada visual, des del risc de les formes guardonades i des de la proximitat de la paraula vista, observada, mostrada.

Remembrança i reconeixement

L'Albert Aragonès serà recordat no només com un investigador entusiasta de la llengua catalana, sinó com un professor que sabia transformar cada paraula en un pont entre generacions. La seua vida va ser un testament d'amor a la seua terra, a la seua família i a la llengua que va formar-lo i va acompanyar-lo tostemps. L'Albert va saber ensenyar que estudiar l'idioma no és només aprendre regles, sinó sentir-lo, escoltar-lo i estimar-lo, i en aquesta passió va deixar una empremta que, de ben segur, transcendirà el temps.

Aquest espai que li ha volgut dedicar l'Institut d'Estudis Catalans permet expressar el condol per la pèrdua d'un investigador i mestre que ha deixat un llegat viu, una herència de coneixement i afecte que continuarà inspirant filòlegs, alumnes i tots aquells que creuen que la llengua és, com ell la veia, un tresor que cal preservar i estimar. La memòria d'Albert Aragonès perdurarà com un far que guia i encén la passió per la cultura i la llengua catalana: de les Corberes al Segura, i del Cinca, «amb la barca del temps amb el vent de llevar»,³ a l'Alguer.

Emigdi SUBIRATS

RAMON ROSSELLÓ VAQUER (1944-2025)

El 7 de setembre de 2025 morí a una clínica palmesana Ramon Rosselló Vaquer. Havia nascut en el carrer de la Caritat (de Felanitx) el 29 de setembre de 1944, en el si d'una família pagesa. Era el menor de tres germans. Cursà les primeres lletres en el convent de les germanes de la Caritat, situat a l'altra part del carrer, davant la casa natal. Després de la primera comunió estudià en el col·legi dels pares teatins del carrer de Sant Alfons i vers 1957 se li despertà la vocació religiosa i va ingressar en el Seminari Nou de la ciutat de Palma. Va rebre classes de llatí per espai de cinc anys, a la fi dels quals va considerar que aquell no era el seu món i en va sortir per dedicar-se a feines agrícoles al costat dels pares i d'un dels germans —l'altre més tard fou ordenat sacerdot—. La família, coneguda amb el malnom de *Firella*, motiu heretat d'un avantpassat que havia estat pagès de la finca homònima, tenia terres a diferents indrets del terme felanitxer. Ramon, en una finca del peu del puig de Sant Salvador i en altres del patrimoni immoble familiar, havia après els secrets del conreu de la vinya, dels arbres fruiters, de l'horticultura..., i sabia quina lluna era la més adient per sembrar, exsecallar o recollectar.

El seu primer treball d'investigació va néixer, allà pel 1961, amb la curolla de bastir el seu arbre genealògic, que resultà tenir una soca corpulenta i unes arrels endinsades en l'època del repoblament català de l'illa. Fruit d'aquesta recerca va ser l'opuscle *L'origen de les fa-*

3. Versos del poema *Per una suite algueresa* de Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners, 1913 – Barcelona, 1985).

mílies Rosselló a Felanitx i a Santanyí (1970). Consultant paperassa antiga i obres impreses, va parar esment en el fet que els historiadors felanitxers havien centrat cronològicament els respectius estudis a partir del concili tridentí, deixant ben erma tota l'època medieval. Per aquest motiu, va aprendre de llegir pergamins antics de manera bàsicament autodidàctica. Per als dubtes més irresolubles, però, comptava amb l'ajut del senyor Francesc Sevillano, director de l'Arxiu del Regne de Mallorca. L'assiduitat de les visites als fons documentals el convertiren en una persona molt experimentada en qüestions paleogràfiques, pel fet d'haver pouat també en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en el Archivo Histórico Nacional de Madrid, en l'Arxiu Diocesà de Palma i en molts d'altres. No cal dir que el seu pas pel seminari fou un factor altament positiu per poder llegir i interpretar correctament la documentació escrita en llatí.

Durant mig segle llarg, les publicacions sorgides del seu obrador conegueren una activitat frenètica. Es diu aviat, però prop de set-cents títols, entre llibres i opuscles de tota faisó constitueixen una obra gegantina. Per a qualsevulla investigació centrada en la vila que sigui de Mallorca, és imprescindible consultar la bibliografia rosselloniana. Fora de la major de les Balears, és Menorca l'illa més beneficiada per la seva tasca escorcolladora. En donà a conèixer documents medievals, la revolta menorquina contra Joan II, el fogatge de 1545, dues descripcions notariales de l'assalt dels turcs a Ciutadella (1558) i moltes més coses.

El ventall de les temàtiques abordades és extraordinàriament obert i divers, tot i que l'època medieval segurament se'n duu la doma. No deu haver-hi cap població mallorquina que no s'hagi beneficiat dels seus treballs, sense els quals són difícils d'entendre els repoblements catalans dels segles XIII i XIV, l'evolució de la propietat i la pèrdua de la paleotoponímia o la seva persistència. Si alguna cosa permet acostar-se mínimament a la reconstrucció del parcel·lari antic és el regal que ens ha fet Rosselló Vaquer de transmetre i servir-nos en una safata d'altíssima fiabilitat un fotimer de documents antics perduts pels arxius, pastura fàcil de la voracitat dels insadollables lepesmes o peixets de plata. Podem accedir a la nomenclatura de nombrosos assentaments andalusins gràcies a una persistència i tenacitat extraordinàries. De les antigues alqueries dels musulmans mallorquins en tenim ara molt sovint esplanades les fronteres i els topònims confrontants, i també la producció, coses, les dues primeres que de vegades permeten identificar-ne la ubicació, ja sigui amb precisió o de manera aproximada.

Ramon ha estat pioner en determinats camps d'investigació deixats sistemàticament de banda pel fet de tractar-se de temes tabús. N'és un, que en el moment d'aparició fou molt cridaner, la sexualitat, i més concretament l'homosexualitat, sense deixar de banda la prostitució, la zoofília i diversos opuscles sobre un procés de 1311 contra el comte Ponç Hug d'Empúries (Ponç V), acusat de pecat de sodomia, litigi que destaca per la seva cruesa.

És tasca àrdua fer una relació de la totalitat dels camps que foren objecte d'atenció del medievalista felanitxer. Va fer imprimir una munió de noticiaris de gairebé totes les viles de Mallorca, s'ocupà de la història del castell de Santueri, del capítost de la germania Joanot Colom, confeccionà llistes de batles i mostassafs, així com també d'homes d'armes de nombrosos caps de terme municipals i elaborà històries de totes les viles antigues. S'acostà a temes d'heràldica i de vexilles, per desfer confusions provocades amb mala intenció pels enemics de la catalanitat de les Balears. Publicà les ordenances de les visites del virrei Lluís Vich a les torres de defensa costaneres. La pedra de Santanyí i Guillem Sagera, felanitxer constructor de la Llonja de la ciutat, no escaparen a la seva curiositat. Un tema segurament novell fou el de les cerques de tresors durant l'edat mitjana. Focalitzà igualment l'atenció en

els reis de Mallorca, la inquisició, les activitats lúdiques del passat, les incursions dels pirates, les visites reials a l'illa i les dels bisbes a les parròquies, la vinguda de sant Vicent Ferrer l'any 1413 a instàncies dels jurats, la història de la impremta a Mallorca, l'esclavitud, els jueus i els xuetes —li devem el descobriment de la datació més antiga del mot—, la desgràcia de l'assalt de Ciutadella perpetrat pels turcs l'any 1558, l'esclavitud, els captius, els malfactors, les execucions, els bandejats, i el morabatí. Ens forní detalls de les relacions entre Mallorca i Montserrat i entre les Balears i les Canàries, visitades pels illencs en el segle *xiv*. Són interessants les notícies d'una activitat antiga, la dels cercadors d'orxella i les relacionades amb esdeveniments meteorològics del passat, testimonis esparsos, però preciosos, sobre el clima d'abans de la documentació fornida pel recull sistemàtic de dades. Interessantíssima és la publicació sobre les activitats excèntriques del propietari des Fangar en el segle *xv*, possessió avui de Manacor, que arribava fins a cala Murada, on es troba documentada una mesquita. Els inventaris de molts latifundis aporten mostres interessants de mots avui en desús, que són una autèntica delícia per als enamorats de la lexicografia. S'ocupà també dels espais insulars més petits de les Balears, començant per una Formentera molt gran si es compara amb les més limitades en extensió, com Cabrera i sa Dragonera. *La Dragonera a l'edat mitjana* (1978), es feu en col·laboració amb Jaume Bover Pujol. Amb aquest autor donà a conèixer notícies sobre caça i falconeria, també del sistema defensiu d'Andratx i de toponímia amaziga de la mateixa població. No és l'única publicació que enfoca temes de llengua, perquè s'acostà també al nom de *Tànger* i el seu correlat *Tènger*, de Sant Llorenç des Cardassar i feu unes observacions sobre els lexemes *homosexual* i *gai*, mot; aquest, que guanya terreny en l'actualitat amb una alta velocitat. Va editar, a més, un treball sobre la cartografia dels Cresques.

D'aquest bagatge ingent de publicacions se n'han beneficiat moltes persones. Va recórrer les selves dels arxius obrint-hi tiranys per on han pogut transitar còmodament un esquadró d'investigadors, entre els quals em puc comptar. Efectivament, la meua memòria d'investigació, llegida a la Universitat de les Illes Balears l'any 2000 és sobre *La toponímia de Menorca a les obres de Ramon Rosselló Vaquer*. I no sols això: he d'agrair al medievalista felanitxer la possibilitat que, llibres seus en mà, he tingut per abordar etimologies no gens fàcils, tot i que de vegades la seva aparença sigui diàfana. Noms com el del *camp Cucurutx* (Ariany), *cala en Turqueta* (Ciutadella) i *Comen* (antic topònim de Bunyola) han perdut a parer meu la boira que els embolcallava. Gràcies als seus temes menorquins vaig tenir la sort de poder localitzar dos molins d'aigua en es Mercadal, dues construccions precioses aixecades el 1290, tres anys després de la conquesta de Menorca. Les troballes que es poden fer a partir de la documentació que exhuma són nombroses. En posaré dos exemples més: en la possessió des Fangar, que a finals del segle *xv* era de Jaume Truiol, el personatge extravagant citat en el paràgraf anterior, hi havia el costum de tondre el bestiar de llana en una cova de cala Murada. Doncs, ha transcorregut més de mig mil·lenni i avui podem identificar la cavitat perquè conserva el nom de *cova des Tonedors*. Gràcies a la mateixa publicació, sé que el costum d'embaldrar els estanyos, o sigui de tirar baladre picat per capturar peix dins les aigües tancades, peix que quedava un poc tocat per la substància tòxica de l'arbust, era activitat molt arcaica. Tal pràctica encara havia estat servada a la meua població de Santanyí almenys per part de tres persones entrevistades i era, doncs d'una antigor remarcable, car ja es feia a finals de l'edat mitjana. Cal que digui que a Mallorca la planta que rep tal nom no és el *Nerium oleander*, que no forma part de la flora espontània i natural de l'illa, sinó l'*Euphorbia dendroides*, la lletera arbustiva, que conté l'alcaloide euforbina, que és tòxica. Ni les cabres brostegen les fulles de l'arbust.

He de remarcar encara una altra virtut de Ramon Rosselló: malgrat que sembla que no anava sobrat de diners, es pagava ell mateix les edicions de les seves obres, de vegades de curt tiratge i numerades, opuscles o llibres que amb generositat i reincidència regalava als amics. Dit en altres paraules: feia allò que no feia qui ho hauria hagut de fer si pretenia servir el solc dret sense tòrcer la definició del mot justícia.

Dels reconeixements o homenatges que se li feren en vida puc citar, entre d'altres, els següents: Medalla de la Ciutat de Felanitx (2000), Placa de reconeixement de l'Associació ARCA Llegat Jueu (Palma, 2007), Premi Josep Maria Llompart de l'Obra Cultural Balear (2007), Soci d'Honor de la Societat Arqueològica Luliana (2013), Soci d'Honor de l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià (Felanitx, 2012), Estrella Mostrejada de l'Associació Cultural "Es Majoral" (Calonge, 2017).

Em consta que en el local de la Fundació Mossèn Cosme Bauzà de Felanitx es guarda molta obra impresa i consultable de l'autor traspasat. Crec que seria una feina acabada intentar reunir, en el suport que sigui, tota la producció dispersa en revistes, programes de festes, etc., i completar també la relació dels dos opuscles bibliogràfics que feu Jaume Bover, els quals abracen l'espai cronològic comprès entre el 1970 i el 2004.

Ramon Rosselló ha estat al llarg de més de mig segle el que en diuen un cavall de feina, un treballador de poca son que forçosament degué furtaar hores a la nit per poder bastir una obra de tanta dignitat, tan monumental i tan útil que ha redundat en benefici no sols dels lletraferits i dels fascinats per la història, sinó de tota la societat illenca i de fora. Hi ha uns mots senzillíssims i obligats per quedar en el lloc que ens pertoca: gràcies, Ramon.

Cosme AGUILÓ
Institut d'Estudis Catalans